

Драгана Ђурић*

Београд

НАРОДНЕ ПРЕДСТАВЕ О ДАНИМА У НЕДЕЉИ У ШУМАДИЈИ

Главни предмет истраживања у раду су народне представе и веровања о данима у недељи на подручју Шумадије. Ради потпунијег увида у тему, у обзир су узети и семантика и симболика дана у народној култури и народној књижевности Срба уопште, али и других словенских народа.

За разлику од великог броја иностраних аутора који су у својим студијама пажњу посветили значају дана у недељи у народној култури Источних Словена, у досадашњим истраживањима исте теме код Јужних Словена не постоји велики број радова. Маријан Стојковић је у свом раду анализирао народне представе о „срећним” и „несрећним” данима (Stojković 1936), док су предмет истраживања Милеве Јоксимовићке забране обављања одређених радњи петком и недељом, пре свега забрана печења хлеба (Јоксимовићка 1900). Иво Шајновић је разматрао народне представе о Св. Петки и Св. Недељи (Šajnović 1982), а Недељко Богдановић је у свом раду дао сажет преглед веровања о сваком дану у недељи у сврљишком крају (Богдановић 1996). Међутим, у радовима већине српских научника дани нису били примарна тема, већ је о њима писано у оквиру истраживања неке друге теме. Пишући о обичајима Срба и народном календару, значајне податке о данима оставио је Миле Недељковић (Недељковић 1990), уз посебан осврт на празновање петка у нашем народу (Недељковић 1989). Љубинко Раденковић је у својим монографијама и радовима посвећеним басмама и бајању код Јужних Словена покљонио пажњу и значају дана у недељи, посебно у оквиру извођења магијских радњи (Раденковић 1982; Раденковић 1996). Такође,

* draganasdjuric@gmail.com

анализирајући народна веровања о тзв. опасном времену, истакао је значај оних дана који се у народном погледу сматрају неповољним (Раденковић 1993; Раденковић 2011). Соња Петровић је у свом раду о посту у српској и јужнословенској народној култури, истакла значај среде и, посебно, петка (Петровић 2013), док се питањем митолошког и поетског лика Св. Петке, на грађи епских песама, бавила Мирјана Детелић (Детелић 2001).

С обзиром на то да је именовање један од основних механизма семантизације неке појаве, називи дана у недељи, а поготово специфични називи (нпр. *најлашији дан*, *урши четвртак*, *млада петка*), упућују на народно виђење седмице и одређеног дана. Називи могу означавати однос према појединим данима у Шумадији, при чему се једни сматрају „добрим”, „повољним”, „срећним” данима за човека и извођење различитих послова, док се други сматрају „опасним”, „лошим”, одн. *најлашијим* данима (Недељковић 1990: 165). Такође, они могу говорити о припадности одређеног дана или целе седмице ширем временском одсеку који чини неки хришћански празник (*урши четвртак* – четвртак урше недеље, одн. треће недеље пред Ускршњи пост) или месечева фаза (*млада петка* – петак по појави младог месеца).

За народну културу свих Словена карактеристична је персонификација како календарског времена (годишњих празника) тако и дана у недељи. У народним предањима и народној поезији Јужних Словена одређени дани су најчешће антропоморфизовани. Такође, персонификовани дан се често изједначава са хришћанским светитељем (Света Петка, Света Недеља), али је то, пре свега, само на основу именовања. Наиме, у народним предањима у Шумадији за Св. Петку и Св. Недељу везују се сјжеи који се потпуно разликују од хришћанских представа о овим светицама. Време, место, начин и узрок појаве ових ликова, као и изглед, атрибути и предикати, који им се у предањима приписују, врло често су карактеристика и неких других митолошких бића у демонолошким предањима словенских народа (полуднице, кикиморе, итд.). У јужнословенским предањима Св. Петка се обично приказује као старија или жена средњих година, дуге распуштене косе, у црном, док се Св.

Недеља замишља као девојка, у белом. Прва долази ноћу, уочи петка или на сам дан код жена које нарушавају забрану рада (најчешће су то предење и кување пређе) и кажњава их, понекад врло сурово. Према предању забележеном у Левчу, нека жена је опсовала „Петковицу”. Исте вечери је у сну видела жену са црном марамом (Св. Петку), која је почела да је дави. Жена се спасла тако што је обећала да ће носити иконицу Св. Петке на грудима (Марковић 2004: 102–103). За разлику од украјинских и белоруских предања, код Јужних Словена се за Св. Недељу ретко везују сижеи у којима кажњава строго попут Св. Петке. Она обично упозорава људе да не треба радити недељом, па чак им прашта и помаже. У предањима забележеним код Срба, Хрвата и Словенаца велики значај има млада недеља (недеља по појави младог месеца) као посебно маркиран дан, везан за бројне забране рада у пољу и кући. У Левчу се причало о човеку који је радио, не знајући да је млада недеља. Полазећи на рад, чуо је непознат женски глас који га је позвао да се врати, али се он није обазирао. Међутим, на путу је изгубио снагу, па се једва вратио кући, где је пао у постељу. После неког времена, указала му се Млада Недеља, казавши да му је опростила и дала савет како да оздрави (Марковић 2004: 96–99).

Представе о данима у недељи код свих словенских народа су функционисале као значајни оријентири у животу људи, одређујући њихове свакодневне активности, као и обављање одређених обредних и магијских радњи. Обављање послова у кући, затим тзв. женских послова, мешење хлеба, купање и чешљање, рад у пољу и на њиви, односи међу супружницима зависили су у великој мери од вредновања дана у недељи. Наиме, веровало се да ће људи који крше забране рада у одређене дане бити кажњени. Неки дани су били посебно погодни за почетак сетве, грађење куће, одлазак на пут или у просидбу, док се другим данима то избегавало. Народне представе о данима су, такође, имале значајно место у погледу на будућу срећу и особине новорођенчета. На пример, у Јарменовцима се веровало да ће деца рођена у недељу бити најсрећнија и живеће „господски” (Кнежевић, Јовановић 1958: 88).

Магијско понашање је код свих словенских народа у великој мери било условљено народним представама о данима

у недељи. На успешност извођења одређене магијске радње утицало је, између осталог, време када се она изводи. Сматрало се да бајање неће бити успешно, ако се не изводи на одређен начин и тачно одређеног дана. На пример, практиковање љубавне магије најчешће се изводило петком; у младе недеље и младе петке људи су обично посећивали култне изворе ради излечења.

Народне представе о данима у недељи су биле саставни део живота некадашњег Шумадинца, одређујући и његов ток. Индиректно, оне показују однос према времену, затим потребу да се оно, кроз дозвољене и забрањене активности, осмисли, па и оживи (кроз персонификације дана). Потреба да се објасни нечија срећа или несрећа у животу нашла је свој израз у представама о „добрим” и „лошим” данима. Притом, поменути поглед на дане део је система који је заједнички, уз мања одступања, за целу српску територију. Шире, ове представе се у основи подударају и са веровањима других јужнословенских народа, чинећи једну заокружену целину.